

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГОРОХОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378:373.3/.5.091.12.011.3-051:[811.161.2+82]:005.336.5(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ НА ЗАСАДАХ
ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Караман Станіслав Олександрович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Копусь Ольга Антонівна,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
перший проректор з навчальної та науково-педагогічної
роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент

Груба Таміла Леонідівна,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука,
декан історико-філологічного факультету, доцент кафедри
української мови та літератури.

Захист дисертації відбудеться 4 жовтня 2018 р. о 12 годині 15 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано “ ____ ” вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. С. Дружененко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах динамічного розвитку й інтеграції гуманітарної освіти в європейський простір виняткової актуальності набуває проблема підготовки майбутніх учителів, спрямованої на зміцнення інтелектуального й духовного потенціалу нації, розвиток української науки і техніки, збереження та примноження культурної спадщини. Нині перед вищою школою України стоїть завдання підготувати фахівців, здатних творчо розв'язувати проблеми професійного й особистісного характеру, застосовувати фундаментальні теоретичні знання в практичній діяльності, готових до самореалізації й саморозвитку. На це орієнтують законодавчі й нормативні документи: Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про мови», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція мовної освіти в Україні, Загальноєвропейські Рекомендації з питань мовної освіти, в яких наголошено на посиленні практичного аспекту навчання української мови, окреслено орієнтири в досягненні результатів навчання шляхом спрямування їх на розвиток фахових компетентностей.

Студювання й аналіз наукових праць із психології, психолінгвістики, педагогіки, лінгвістики, лінгводидактики засвідчує, що в теорії й практиці навчання мови накопичено значний досвід, який може слугувати підґрунтям для модернізації процесу формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Теоретичні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури обґрунтовано в працях лінгвістів (І. Вихованець, М. Вінтонів, К. Городенська, А. Загнітко, Л. Мацько, М. Плющ, О. Стишов, Р. Христіанінова, Л. Шитик, К. Шульжук та ін.); психологів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, І. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, І. Зимня, М. Жинкін, Д. Ельконін, А. Маркова, О. Леонтєв, А. Лурія, Г. Костюк, С. Рубінштейн, І. Синиця, В. Семиченко та ін.; педагогів (Ю. Бабанський, Н. Бібік, В. Бондар, О. Малихін, С. Мартиненко, О. Савченко, М. Фіцула та ін.); лінгводидактів (О. Біляєв, З. Бакум, В. Борисенко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, Р. Дружененко, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Попова, Н. Сіранчук, І. Хом'як, Г. Шелехова, С. Яворська та ін.). Особливості реалізації принципу текстоцентризму розкрито в розвідках О. Андрієць, А. Буднік, М. Греб, О. Копусь, О. Кулик, Л. Овсієнко, М. Пентилюк та ін. Водночас в українській лінгводидактиці відсутні спеціальні дослідження, присвячені розробленню проблеми формування граматичної компетентності як інтегрованого утворення, щоправда, виконано окремі дисертації, у яких розроблено механізми формування означеної компетентності у процесі навчання морфології в 10 класі (О. Полінок) та синтаксису в коледжі (Т. Кушнір).

Актуальність дисертаційної праці зумовлена розвитком сучасної лінгводидактики, що поєднує компетентнісний і текстоцентричний підходи до опанування всіх рівнів мовної системи задля усвідомлення комунікативного потенціалу мовних одиниць у взаємозв'язках та жанрово-стильовому вияві їх. Недостатня розробленість проблеми, необхідність пошуку шляхів вивчення граматичних одиниць з урахуванням їх функційних особливостей і зумовлюють

вибір теми дослідження **«Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу».**

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка "Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти" (державний реєстраційний номер 0110U006274). Тему дисертації затверджено вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 23.02.2013 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 7 від 24.09.2013 року).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Дослідити тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти.

2. Схарактеризувати й уточнити змістове наповнення базових понять дослідження.

3. Обґрунтувати психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

5. Розробити й експериментально перевірити ефективність методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Об'єкт дослідження – процес навчання граматики української мови майбутніх учителів-словесників у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – принципи, форми, методи, прийоми і засоби формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення філософії і лінгвістики про єдність і взаємовплив сфер людського буття, мислення і мови (В. Андрущенко, М. Вінтонів, К. Городенська, Л. Губерський, А. Загнітко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Л. Мацько, В. Огнев'юк, М. Плющ, С. Подмазін, О. Стишов та ін.); сучасні психологічні теорії про взаємозв'язок навчання, виховання й розвитку особистості (Л. Виготський, С. Гончаренко, Д. Ельконін, І. Зимня, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.); педагогічні теорії особистісно орієнтованого, комунікативно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного компетентнісного, системного, проблемного, текстоцентричного підходів (В. Афанасьєв, А. Алексюк, Н. Бібік, В. Беспалько, І. Бех, С. Гончаренко, В. Давидов, Л. Занков, Г. Костюк, О. Малихін, А. Матюшкін, В. Оконь, С. Подмазін, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хоружа та ін.); сучасної лінгводидактики з проблеми розвитку граматичної компетентності (З. Бакум, А. Богуш, В. Борисенко, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, Т. Донченко, Н. Дика, Р. Дружененко, О. Караман,

С. Караман, О. Копусь, О. Кулик, О. Кучерук, О. Любашенко, Л. Мамчур, Л. Мацько, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, М. Шкільник, І. Хом'як, С. Яворська та ін.).

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

теоретичні: аналіз і синтез філософської, лінгвістичної, психолого-педагогічної, методичної літератури з обраної проблеми для визначення поняттєво-категорійного апарату й обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження; аналіз змісту навчально-методичного забезпечення освітнього процесу майбутніх учителів української мови і літератури; розроблення методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу;

емпіричні: спостереження за освітнім процесом, анкетування, тестування, інтерв'ювання викладачів й студентів, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), під час якого перевірялася ефективність розробленої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу;

методи математичної статистики для опрацювання отриманих експериментальних даних та встановлення статистичної значущості результатів дослідження, їх якісно-кількісного аналізу.

Вірогідність наукових результатів і висновків забезпечена: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; опорою на досягнення в царині сучасної лінгвістики, психології, методики навчання української мови; сукупністю використаних методів дослідження, організацією педагогічного експерименту й позитивними результатами експериментального навчання.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Київського університету імені Бориса Грінченка (акт № 370 від 15.12.2017 р.), Херсонського державного університету (акт № 08-26/2343 від 06.12.2017 р.), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт № 2838/01 від 11.12.2017), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-711/3 від 27.12.2017 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2997 від 05.12.2017 р.).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше досліджено* тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти; *обґрунтовано* психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; *уточнено* змістове наповнення понять «граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури», «текстоцентричний підхід до навчання граматики майбутніх учителів української мови і літератури»; *запропоновано* систему вправ і завдань для формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; *визначено* критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури; *розроблено* методику формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на

засадах текстоцентричного підходу; *подальшого розвитку набули* положення про оптимізацію освітньої стратегії мовної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання основних положень дослідження в освітньому процесі вищої школи, під час розроблення програм навчальних дисциплін мовознавчого циклу, підручників, методичних посібників, у практичній роботі викладачів закладів вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні і практичні положення дисертації висвітлювалися на науково-практичних та науково-методичних конференціях: *міжнародних*: «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» (28-29 березня 2012 року, м. Київ), Сьомі міжнародні наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській (8 червня 2013 року, м. Київ), «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету» (4-5 жовтня 2013 р., м. Миколаїв), «Формування мовної особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи» (17-18 жовтня 2013 року, м. Івано-Франківськ); *всеукраїнських та міжрегіональних*: «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (20 квітня 2011 р., 18 квітня 2013 р., 27 березня 2014 р. м. Київ), «Сучасні технології викладання гуманітарних дисциплін: тенденція та перспективи» (19-20 квітня 2013 року, м. Донецьк), «Українська мовна особистість» до 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка та 25-річчя кафедри стилістики української мови (20 березня 2014 року, м. Київ), «Комунікаційні стратегії сучасної школи» (3 листопада 2016 року, м. Київ), «Лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір: здобутки і перспективи» (12-13 жовтня 2017 року, м. Київ), X щорічні Грінченківські читання «Національне та духовне відродження у спадщині Бориса Грінченка» (8 грудня 2017 року, м. Київ).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 15 одноосібних наукових праць, із них 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 8 публікацій апробаційного характеру, 2 додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (316 найменувань, із них 13 – англійською мовою), додатків. Робота містить 5 таблиць, 1 рисунок. Загальний обсяг дисертації 257 сторінок друкованого тексту, з яких 193 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; уміщено відомості про апробацію і достовірність упровадження основних результатів.

У першому розділі – «**Теоретичні засади формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури**» – окреслено основні тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти; проаналізовано й уточнено змістові характеристики базових понять дослідження; визначено психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; обґрунтовано текстоцентричний підхід як методологічний орієнтир формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Аналіз і синтез спеціальної літератури засвідчує, що зміст і характер граматики української мови в різні історичні етапи зазнавав впливу нових тенденцій та поглядів представників тогочасних лінгвістичних шкіл, оскільки лінгвісти й лінгводидакти прагнули пов'язувати вивчення мовної теорії в школі з новими досягненнями в методиці навчання. Упродовж XIX й на початку XX століття були сформовані лінгвістичні напрями, що стали підґрунтям для сучасної методики навчання граматики, а саме: **логіко-граматичний** – відрізнявся пріоритетом формальної логіки в процесі граматичних досліджень (К. Беккер, Ф. Буслаєв, К. Ушинський, С. Смаль-Стоцький, І. Срезневський, Є.Тимченко, В.Шереметьєвський та інші); **психологічний** – заперечував ототожнення логіки й граматики, натомість наголошував на зв'язку мислення й мовлення, на єдності змісту й форми (О. Потебня, Д. Овсяніко-Куликовський); **елементарно-практичний** – акцентував на практичній значущості навчання граматики й відкидав теоретичний складник (М. Кульман); **формально-граматичний** – віддавав перевагу формі слова й структурі словосполучення й речення (П. Фортунатов, Д. Ушаков, М. Петерсон, О. Пешковський, А. Шапіро); **семантико-граматичний** – ґрунтувався на виявленні єдності змісту й форми, різних відтінків значення й семантичних ознак граматичних категорій (В. Ващенко, А. Загородський, Б. Кулик, В. Масальський, А. Медушевський, С. Чавдаров); **структурно-семантичний** – передбачав вивчення структури граматичних одиниць у єдності з їхнім значенням, установлення взаємозалежності складових частин слова, словосполучення та речення (О. Біляєв, І. Вихованець, І. Олійник, М. Пентилюк, М. Плющ, Р. Христіанінова, І. Чередниченко); **комунікативно-діяльнісний** – виокремлює діяльнісний аспект мови й сукупність методів, прийомів та засобів навчання, в основі яких є моделювання комунікативних ситуацій (М. Вашуленко, А. Загнітко, Г. Золотова, С. Караман, О. Караман, М. Пентилюк, Т. Груба, О. Горошкіна, О. Кулик, І. Кухарчук, С. Омельчук, М. Стахів); **функційно-стилістичний** – полягає у вивченні граматичних одиниць у стилістичному аспекті (З. Бакум, І. Вихованець, С. Єрмоленко, Л. Кравець, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Плиско, Л. Рожило).

З'ясовано, що сучасна лінгводидактика, враховуючи позитивний досвід різних лінгвістичних та методичних шкіл, органічно поєднує такі особливості навчання граматики, як: єдність змісту і форми, структури граматичних одиниць та їхніх значень; поєднання вивчення теорії з формуванням практичних навичок; реалізація міжпредметних та міжрівневих зв'язків; навчання на текстовій основі.

У результаті теоретичного осмислення значної частини наукових досліджень, що віддзеркалюють пошуки ефективних шляхів (моделей, підходів, технологій) формування граматичної компетентності студентів, зроблено висновок, що поняття *«граматична компетентність»* у лінгводидактиці потлумачено як стійкі граматичні знання; вміння і навички правильного вживання граматичних форм та дотримання граматичних норм у мовленні; комунікативний досвід, що передбачає оволодіння низкою комунікативних стратегій, правил; цінності, які визначають прагнення до самовдосконалення, самореалізації, відповідальності за мовленнєвий вчинок.

У дослідженні поняття *«граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури»* схарактеризовано як інтегровану здатність, складниками якої є: системні знання морфологічного та синтаксичного рівнів мови; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій; уміння й навички комунікативно доцільно використовувати граматичні засоби в мовленнєвій діяльності для розв'язання мовленнєво-розумових завдань; комунікативний досвід використання граматичних одиниць в усному й писемному мовленні; усвідомлення ролі граматики в професійному та особистісному розвитку.

«Текстоцентричний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» розглянуто як дидактичну методологію, сукупність способів діяльності, методів, прийомів взаємодії викладача і студентів, що ґрунтується на сприйманні, розпізнаванні, аналізі граматичних форм на рівні завершеної структурно-семантичної єдності – тексту, а також на створенні завершених комунікативних витворів, висловлень в усній та писемній формах з урахуванням граматичних норм сучасної української літературної мови.

«Навчальний текст», що є основним дидактичним засобом в освітньому контексті текстоцентричного підходу, в роботі визначено як багаторівневе утворення, у якому вирізняють мотиваційний рівень і рівень комунікативного наміру; предметно-денотативний рівень; змістовний рівень або рівень змістовного наповнення, предикативних зв'язків та їх логічної організації у процесі осмислення.

Узагальнення результатів наукових досліджень, спостереження за освітнім процесом дали змогу обґрунтувати психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу, що уможливило урахування індивідуально-психологічних характеристик суб'єктів освітнього процесу задля можливості забезпечення індивідуальної траєкторії саморозвитку й самореалізації; формування у майбутніх учителів української мови і літератури стійкої мотивації до потреби вдосконалення граматичної компетентності; створення розвивального мовленнєвого середовища в освітньому процесі.

У процесі дослідження було визначено особливості формування граматичної компетентності студентів у межах організаційних форм освітнього процесу вищого навчального закладу: лекційних, семінарських, практичних занять, самостійної роботи, контрольних заходів. Особливу роль відведено практичному заняттю, у процесі якого студенти застосовують здобуті ними під час лекцій і самостійної роботи граматичні знання в практичній діяльності, що сприяє їх поглибленню,

закріпленню й систематизації, формуванню практичних умінь і навичок, необхідних у подальшій професійній діяльності. Доцільним у межах навчальних занять визначено ефективне поєднання різних форм організації навчальної діяльності: індивідуальної, парної, групової, фронтальної, які сприяють не лише успішному засвоєнню студентами знань з морфології та синтаксису, а й забезпечують творче застосування теоретичних знань на практиці, формування комунікативних умінь та навичок.

Установлено, що врахування психолого-педагогічних основ навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу уможливує оптимальне застосування методів, прийомів та засобів навчання на всіх етапах формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Продуктивними для нашого дослідження визначено методи з урахуванням основних етапів формування граматичної компетентності: орієнтування, виконання (діяльнісний етап), контролю та корекції. На етапі орієнтування доцільно застосовувати методи: пояснення, бесіди (евристичної, аналітико-синтетичної, підготовчої), спостереження над мовою, роботи з підручником, проблемним методом навчання, методам роботи з текстом. На діяльнісному етапі (етапі виконання) – метод вправ: вправи на текстовій основі (дотекстові, текстові, післятекстові), когнітивні вправи (на зіставлення й порівняння, абстрагування, класифікацію, аналіз тощо), конструктивні (на трансформацію, редагування, переклад, адаптацію до сприйняття учнями тощо), комунікативно-творчі вправи (репродуктивні, респонсивні, описові, композиційні, ініціативні, дискусивні тощо); метод проектів (дослідницькі, інформаційні, творчі, практико орієнтовані); метод лінгвістичної гри. З-поміж методів контролю та оцінювання сформованості знань, умінь і навичок граматики української мови варто виокремити виконання тестів на текстовій основі, написання текстів різних стилів та жанрів, взаємоперевірку письмових робіт тощо.

Кожний із методів навчання на різних етапах формування граматичної компетентності має свою внутрішню структуру, складається з окремих прийомів, які є його складниками і спрямовані на розв'язання часткових дидактичних завдань, що реалізуються з допомогою окремих засобів навчання, з-поміж яких визначено: підручники, посібники, методичні рекомендації, словники, мультимедійні матеріали, ІКТ (інтернетні ресурси, електронні навчальні комплекси, дистанційні курси, подкасти, засоби Web 2.0 тощо).

У процесі дослідження з'ясовано, що найбільш продуктивним для систематизації, аналізу та продукування граматичних одиниць є текстоцентричний підхід до навчання мови, в аспекті якого виокремлено змістові критерії відбору навчальних текстів для формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема: **лінгвістичний (мовний)**, який визначає рівень та особливості репрезентування граматичних одиниць в тексті, наявність комунікативно значущої лексики, мовних явищ для аналізу ролі й місця граматичних одиниць у структурі окремого речення й на рівні усього тексту; **професійний (фаховий)**, що пов'язаний із наявністю в тексті інформації, яка віддзеркалює різні аспекти діяльності вчителя (лінгвістичний; дидактичний; психолого-педагогічний тощо); **едукативний (виховний)**, який визначається здатністю тексту впливати на особистісну сферу студента, сприяти формуванню системи загальнолюдських та

професійних цінностей, ставлень, стимулювати до діяльності (навчальної, громадської, фахової), саморозвитку та самореалізації; **комунікативний**, що передбачає добір навчальних текстів, які легко сприймаються зором або на слух (читання, аудіювання) для формування рецептивних умінь, легко переказуються, стимулюють до дискусій, обговорення проблемних питань, складання монологічних висловлень на основі цього тексту (продуктивні види мовленнєвої діяльності: говоріння і письмо), сприяють розвитку мислення, вмінь висловлювати власну думку, аргументувати її. Відповідно до визначених критеріїв в експериментальній методиці формування граматичної компетентності застосовувалися тексти таких напрямів: **лінгвістичні, дидактичні (лінгводидактичні), психолого-педагогічні, етнопедагогічні, едукативні (виховні)**.

Установлено, що в процесі формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури застосування навчальних текстів сприяє формуванню лінгвістичних знань, граматичних умінь і навичок, розвитку смислового сприйняття тексту, розвитку усного і писемного мовлення. Текстоцентричний підхід у навчанні граматики реалізується в завданнях до тексту, які інтегрують різні лінгвістичні рівні, акцентують увагу реципієнтів на мовних елементах тексту, спрямовані на часткове чи повне відтворення його змісту або продукування власного висловлення.

У другому розділі – **«Організаційно-методичні аспекти формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури»** – проаналізовано змістовий компонент навчально-методичного забезпечення процесу формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, описано систему вправ і завдань для формування граматичної компетентності на засадах текстоцентричного підходу, визначено критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Аналіз змісту навчально-методичного забезпечення показав, що в умовах сучасної автономізації сучасних вишів, спрямованих на підвищення якості мовної освіти, функціонує значна кількість рекомендованих галузевим міністерством до використання в освітньому процесі, альтернативних підручників, посібників, автори яких прагнуть компенсувати недоліки у навчанні шкільного курсу граматики, зорієнтувати студентів на осмислення правил й особливостей граматичної будови української мови у зв'язку з іншими рівнями мовної системи. Проте опрацювання граматичного матеріалу на якісно новому рівні осмислення й узагальнення зумовлює потребу розширення діапазону самоосвітньої діяльності студентів на засадах текстоцентричного підходу під час опрацювання теоретичного матеріалу, залучення дидактичного потенціалу вправ і завдань проблемно-пошукового та дослідницького характеру у поєднанні з розвитком усного і писемного мовлення студентів, а також використання потужного дидактичного ресурсу електронних засобів навчання.

З огляду на класифікацію вправ, розроблену українськими лінгводидактами, у роботі визначено такі види вправ у процесі формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу:

- когнітивні (перспективно-пізнавальні, аналітико-синтетичні, дослідницькі), що стимулюють активну мисленнєву роботу студентів, когнітивні дії та операції й сприяють інтелектуальному розвитку студентів у процесі засвоєння граматичних знань;
- конструктивні, які передбачають відтворення, перетворення мовного й мовленнєвого матеріалу, ґрунтуються на побудові (за зразком, схемою, алгоритмом, планом), доповненні, поширенні, відновленні, перебудові, редагуванні текстів.
- комунікативно-творчі (дискутивні, ситуативні, професійно зорієнтовані), які забезпечують вивчення граматичних форм відповідно до потреб реальної комунікації майбутніх учителів української мови і літератури, а також стимулюють до самостійності текстотвірної діяльності.

Для діагностування рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури та отримання вірогідних результатів під час констатувального етапу педагогічного експерименту було реалізовано різноманітні взаємодоповнювальні методи: проведення системи діагностичних контрольних робіт; тестування; спостереження з метою виявлення рівня інтелектуальних вмінь (аналізувати, узагальнювати, обґрунтовувати, систематизувати); бесіди для з'ясування рівня мотивованості студентів; анкетування для вивчення інтересу до навчальної дисципліни.

На основі перевірки та аналізу результатів зрізових робіт було визначено критерії сформованості граматичної компетентності, які корелюються зі змістовими компонентами компетентності (знаннями, уміннями, навичками, практичним досвідом та ціннісними орієнтаціями), а саме: *мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний, особистісно-професійний*. Кожен з критеріїв схарактеризовано за допомогою комплексу показників, що репрезентують одержані результати про стан та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Урахування індивідуальних результатів діагностування студентів, які були залучені до дослідного навчання згідно з вимогами розроблених критеріїв, дало змогу визначити рівні сформованості граматичної компетентності: високий, достатній, середній, низький.

Показники рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури до початку експериментального навчання подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури

Кількість студентів	Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
309	31	10%	84	27,3%	154	49,8%	40	12,9%

Кількісний аналіз результатів констатувального зрізу засвідчив, що високий рівень граматичних знань, умінь і навичок мали 10% студентів, достатній 27,3%, середній 49,8%, низький 12,9%. На констатувальному етапі дослідження

установлено перевагу (пересічно 62,7%) середнього й низького рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Якісний аналіз результатів контрольних зрізів підтвердив необхідність розроблення методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

У третьому розділі – **«Експериментальна апробація запропонованої методики навчання граматики майбутніх учителів української мови і літератури»** – з'ясовано зміст, мету, завдання експериментально-дослідного навчання; розроблено програму; описано й проаналізовано перебіг і результати формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту; доведено ефективність розробленої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Метою експериментального дослідження передбачено створення методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу та перевірити її ефективність.

Аналіз лінгвістичної, психологічної, психолінгвістичної й методичної літератури з досліджуваної проблеми, анкетування вчителів і студентів дали змогу визначити вихідні положення методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу:

- здійснювати навчання морфології на засадах текстоцентричного підходу як методологічного орієнтиру формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури;
- урахувати когнітивний, комунікативний та лінгводидактичний потенціал навчальних текстів, що спрямовують процес навчання граматики на майбутню професійну діяльність вчителя;
- забезпечувати впровадження активних методів, прийомів, форм навчання з метою узагальнення, систематизації знань майбутніх учителів української мови і літератури, удосконалення їхніх комунікативно значущих умінь, формування граматичної компетентності.

У процесі розроблення експериментальної методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу розв'язувалися *завдання*, головними з-поміж яких стали:

- 1) розроблення програми експериментально-дослідного навчання студентів III-IV курсів дисципліни «Сучасна українська літературна мова»;
- 2) добір оптимальних методів, прийомів і засобів реалізації текстоцентричного підходу у навчанні граматики української мови, спрямованих на ефективне вдосконалення граматичних знань, умінь і навичок студентів;
- 3) створення системи граматичних вправ і завдань для формування мотиваційно-ціннісного, гностичного, діяльнісного, особистісно-професійного компонентів граматичної компетентності.

Програма дослідного навчання передбачала вивчення й аналіз літератури з проблеми дослідження, проведення спостережень на заняттях сучасної української літературної мови, вивчення й узагальнення досвіду викладачів-словесників, а також

виокремлення основних понять, визначення етапів педагогічного експерименту задля ефективного формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури та провідної ідеї дослідного навчання – формування готовності вільно, комунікативно виправдано користуватися граматичними знаннями в майбутній професійній діяльності, дотримуватися граматичних норм української мови, акумулювати комунікативну етику.

Основою для вирішення навчальних завдань під час вивчення граматики української мови став **текстовий дидактичний матеріал різних напрямів (лінгвістичного, дидактичного, психолого-педагогічного, етнопедагогічного, едукативного)** та стилів. У доборі текстів було враховано такі критерії: зміст тексту (новизна, актуальність, конкретність, професійна спрямованість); його будова та мовне оформлення (насиченість граматичними явищами); реалізація в тексті основних комунікативно-змістових якостей мовлення (інформативність, правильність, логічність, точність, чистота, доречність, виразність); практична спрямованість (акцентування на потрібній інформації, переконливість, ясність викладу); стильова належність (обов'язкове використання текстів усіх стилів мовлення); професійна спрямованість (наявність інформації, що сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього вчителів української мови і літератури, впливає на розвиток особистості).

На підставі аналізу результатів констатувального етапу педагогічного експерименту було виділено технологічні етапи формування експерименту, відповідно до кожного з яких сформульовано цілі, визначено завдання, очікувані результати, запропоновано адекватні змісту форми, методи, прийоми й засоби навчання.

На **першому етапі** – мотиваційно-цільовому – студенти осмислювали роль граматики у системі їхньої майбутньої професійної діяльності, з'ясовували взаємозв'язок граматики з іншими рівнями мовної системи, загальнотеоретичні положення про структуру і функції граматичних одиниць та конкретні їх вияви в українській мові; опрацьовували теоретичний матеріал, спрямований на формування таких складників граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури: *мотивації* до вивчення граматики української мови, *ціннісного ставлення* до мови, *умінь* визначати граматичні явища в тексті, їхні стилістичні функції, обґрунтовувати граматичні значення слів, правильно утворювати граматичні форми, дотримуватись граматичних норм у мовленні.

Другий етап – креативно-продуктивний – був спрямований на вироблення в студентів стійких граматичних (морфологічних і синтаксичних) умінь і навичок під час засвоєння української мови шляхом використання текстів з фаху (лінгвістичних, дидактичних, психолого-педагогічних, етнопедагогічних, едукативних), розроблення стратегій професійно зорієнтованої комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу. Основними завданнями другого етапу було визначено: активне використання правильних граматичних форм у процесі реалізації продуктивних видів мовленнєвої діяльності; формування вмінь працювати з отриманою інформацією (сприймання, усвідомлення, трансформування, відбір, запис, контроль або самоконтроль); удосконалення вмінь і навичок дотримання граматичних норм; формування вмінь і навичок будувати граматичні конструкції відповідно до

комунікативного наміру й позалінгвальної ситуації. Реалізація означених завдань здійснювалася у процесі виконання вправ на текстовій основі (конструктивних, комунікативно-творчих); створення проектів, текстів різних стилів і жанрів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю вчителя української мови і літератури.

Під час *третього етапу* – контрольного-корекційного – було здійснено узагальнення й корекцію набутих студентами граматичних умінь і навичок, перевірку рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Завдання узагальнювально-корекційного етапу полягали в узагальненні й систематизації знань студентів з морфології та синтаксису української мови, умінь і навичок працювати з науковою літературою; перевіряти й корекції вмінь і навичок створювати власні висловлення з урахуванням граматичних норм; перевіряти рівня сформованості граматичної компетентності відповідно до визначених показників мотиваційно-ціннісного, гностичного, діяльнісного, особистісно-професійного критеріїв.

Рівні сформованості граматичної компетентності студентів перевірялися на кожному з етапів педагогічного експерименту: після завершення першого етапу визначалася ефективність експериментально-дослідного навчання, рівень володіння студентами основними граматичними поняттями і сформованості вмінь аналізувати граматичні засоби в тексті; після другого етапу – вміння і навички комунікативно доцільно використовувати граматичні засоби в мовленні, розпізнавати анормативи у вживанні граматичних форм, редагувати, трансформувати тексти відповідно до граматичних особливостей конкретного стилю мовлення; після третього етапу – сформованість вмінь і навичок створювати тексти, правильно застосовуючи граматичні засоби, ураховуючи мовленнєву ситуацію та особливості реципієнтів. Задля діагностики вихідного рівня, проміжних і кінцевих результатів педагогічного експерименту було проведено індивідуальні бесіди зі студентами, учителями-словесниками; застосовано спостереження за освітнім процесом, анкетування, контрольні зрізи.

Якісний аналіз результатів контрольного зрізу уможливив висновок: студенти, які навчалися за експериментальною методикою, краще усвідомили правила вживання самостійних та службових частин мови в усному та писемному мовленні, зв'язок морфологічної норми з граматичним значенням і граматичними категоріями самостійних і службових частин мови, важливість граматичних умінь для розвитку мислення й мовлення; оперували граматичною термінологією; виявляли та аналізували анормативи у вживанні граматичних форм у текстах різних стилів; адаптовували наукову інформацію з граматики української мови для сприймання учнями; користувалися словниками, довідковою літературою й електронними ресурсами для перевірки й удосконалення власного рівня засвоєння граматичних норм; висловлювали пропозиції щодо вдосконалення граматичного ладу власного мовлення та створення навчального контенту для майбутньої професійної діяльності.

За результатами формувального етапу експерименту виявлено позитивну динаміку змін у рівнях сформованості граматичної компетентності студентів експериментальних груп порівняно з контрольними.

**Показники динаміки рівнів сформованості граматичної компетентності
майбутніх учителів української мови і літератури
на засадах текстоцентричного підходу**

Рівні	КГ (157 студентів)		ЕГ (152 студенти)	
	Відсоток від загальної вибірки	Кількість студентів	Відсоток від загальної вибірки	Кількість студентів
Високий	12,2%	19	19,63%	30
Достатній	32,98%	52	50,65%	77
Середній	45,93%	72	25,48%	39
Низький	8,9%	14	4,25%	6

Високий рівень сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури зріс на 9,63%, достатній рівень – на 23,35%.

До категорії осіб з високим рівнем сформованості граматичної компетентності віднесено 19,63% студентів експериментальних груп, з достатнім рівнем – 50,65%, з середнім – 25,48%, з низьким – 4,25%.

Динаміку змін результатів контрольних зрізів під час експериментального навчання показано на рис. 1.

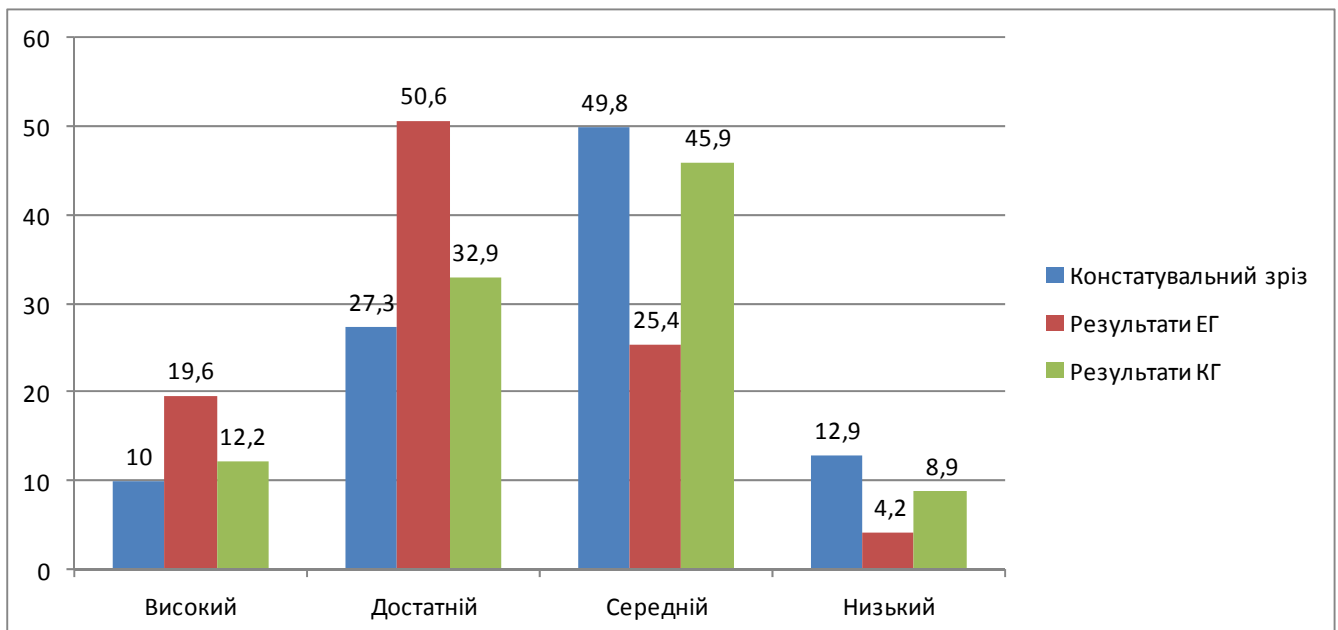

Рис. 1. Динаміка змін за результатами експериментально-дослідного навчання

Результати формувального етапу педагогічного експерименту переконали, що рівень сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури експериментальних груп суттєво підвищився, тоді як студентів контрольних груп змінився незначною мірою.

Отримані результати підтвердили ефективність запропонованої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу. Більшість студентів експериментальних груп у процесі навчання досягла високого й достатнього рівнів; вони продемонстрували належну обізнаність із граматичними відомостями, правилами вживання граматичних одиниць у текстах різних стилів, унормованість усного й писемного мовлення, активне володіння продуктивними видами мовленнєвої діяльності. Результати експериментального навчання підтвердили ефективність розробленої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Висновки

1. Аналіз і синтез спеціальної літератури дав змогу виокремити в діахронії основні тенденції розвитку методики навчання граматики в інтерпретаційному контексті різних лінгвістичних напрямів конкретної історичної доби: *логіко-граматичного, психологічного, елементарно-практичного, формально-граматичного, семантико-граматичного, структурно-семантичного*, що й послужило підґрунтям для сучасної методики навчання граматики української мови. З огляду на те, що нині в лінгводидактиці домінують *комунікативно-діяльнісний* і *функційно-стилістичний* підходи до навчання граматики, основним дидактичним засобом обрано текст, який створює умови для ілюстрування функцій та комунікативного потенціалу граматичних одиниць української мови.

2. Студіювання наукової літератури з обраної проблеми уможливило уточнення змістового наповнення понять “граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури”, “текстоцентричний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури”, “навчальний текст”. *Грамматичну компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури* схарактеризовано як інтегровану здатність, складниками якої є: системні знання морфологічного та синтаксичного рівнів мови; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій; уміння й навички комунікативно доцільно використовувати граматичні засоби в мовленнєвій діяльності для розв’язання мовленнєво-розумових завдань; комунікативний досвід використання граматичних одиниць в усному й писемному мовленні; усвідомлення ролі граматики в професійному та особистісному розвитку. *Текстоцентричний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури* розглянуто як дидактичну методологію, сукупність способів діяльності, методів, прийомів взаємодії викладача і студентів, що ґрунтується на сприйманні, розпізнаванні, аналізі граматичних форм на рівні завершеної структурно-семантичної єдності – тексту, а також на створенні завершених комунікативних витворів, висловлень в усній та писемній формах з урахуванням граматичних норм сучасної української літературної мови. *Навчальний текст*

потлумачено як основний дидактичний засіб формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; як багаторівневе утворення, в якому вирізняють мотиваційний рівень і рівень комунікативного наміру; предметно-денотативний рівень; рівень змістового наповнення, предикативних зв'язків та їх логічної організації у процесі осмислення.

3. Вивчення науково-методичних джерел дало змогу обґрунтувати психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу, що уможливило врахування індивідуально-психологічних характеристик суб'єктів освітнього процесу задля забезпечення індивідуальної траєкторії саморозвитку й самореалізації; формування у майбутніх учителів української мови і літератури стійкої мотивації до потреби вдосконалення граматичної компетентності; створення розвивального мовленнєвого середовища в освітньому процесі. Визначено форми (*індивідуальну, парну, групову, фронтальну*), методи (метод вправ, спостереження над мовними явищами, метод проєктів, проблемний метод, дидактичні ігри, робота з навчальною й довідковою літературою, інтерактивні) й засоби навчання (дидактичний матеріал, передусім текстовий, різні види словників і навчальних посібників, наочність, мультимедійні та інтернетні ресурси, ІКТ).

4. Розроблені критерії (мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний, особистісно-професійний) й показники та виокремлені на їхній основі рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури дали змогу визначити фактичний рівень граматичної підготовки студентів; констатувальний етап педагогічного експерименту виявив перевагу середнього й низького рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

5. Результати експериментально-дослідного навчання засвідчили ефективність запропонованої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу: до категорії осіб з високим рівнем сформованості граматичної компетентності віднесено 19,63% студентів експериментальних груп, з достатнім рівнем – 50,65%, з середнім – 25,48%, з низьким – 4,25% студентів філологічних спеціальностей. Формувальний експеримент дав змогу з'ясувати, що рівень сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури суттєво підвищився, тоді як у студентів контрольних груп майже не змінився.

Проблема формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури не вичерпується результатами виконаного дослідження, не втрачають актуальності питання реалізації текстоцентричного підходу засобами інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні граматичної компетентності, розроблення системи вправ і завдань, а також методичних рекомендацій у системі змішаного і дистанційного навчання граматики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. *Горохова Т. О.* Система текстових вправ і завдань для формування граматичної компетентності майбутніх учителів-словесників. Науковий вісник Донбасу. Електронне наукове фахове видання. № 1-2 (37-38), 2018. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/htomus.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/htomus.PDF)
2. *Horokhova T.* Forming the grammatical competence of students using web 2.0 technologies. European Journal of Education and Applied Psychology, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, 2017, no.1, pp. 23-26. (Austria)
3. *Горохова Т. О.* Організація текстотворчої діяльності студентів філологічних спеціальностей під час вивчення морфології. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал.* Київ, 2014. Вип. 1-2. С.69-73.
4. *Горохова Т. О.* Навчальний текст к засіб формування граматичної компетентності студентів філологічних спеціальностей. *Теоретична і дидактична філологія. Збірник наукових праць.* Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 17. С.14-29.
5. *Горохова Т. О.* Характеристика основних компонентів граматичної компетенції студента-філолога. *Наукова скарбниця освіти Донеччини. Науково-методичний журнал.* Донецьк, 2013. № 4. С. 56-60.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. *Горохова Т. О.* Реалізація текстоцентричного підходу в мовній освіті засобами ІКТ. *Українська мова і література в школах України.* К., 2018. №7-8. С. 31-34.
7. *Горохова Т. О.* Оптимізація методів навчання граматики української мови майбутніх учителів-словесників на засадах текстоцентричного підходу. *Науковий журнал «Молодий вчений».* №6 (58). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С.138-141
8. *Горохова Т. О.* Формування комунікативної компетентності студентів на засадах текстоцентричного підходу. *Українське слово і сучасність: науково-методичний журнал.* №11 (27), 2016. С.20-22 (тези).
9. *Горохова Т. О.* Сучасні лінгводидактичні підходи до формування граматичної компетентності студентів-філологів. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С 184-188.
10. *Горохова Т. О.* Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови на основі текстів етнопедагогічного змісту. *Науковий журнал «Молодий вчений».* Херсон, 2014. №6 (09), частина II. С.120-123
11. *Горохова Т. О.* Текст як засіб організації навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки* : матер. IV щорічної Всеук. наук.-практ. конф. (27 березня 2014 р.) К.: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 249-256.
12. *Горохова Т. О.* Граматична компетенція як складова професіограми студента-філолога. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки* :

матер. III щорічної Всеук. наук.-практ. конф. (18 квітня 2013 р.). К.: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. С. 115-122.

13. *Горохова Т. О.* Контекстний підхід у формуванні граматичної компетенції студентів філологічних спеціальностей. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету. Збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 жовтня 2013 р.)/ за заг. ред. В.Д.Будака. Миколаїв: МНУ, 2013. С.83-85 (тези)

Праці, що додатково відображають наукові результати дослідження

14. *Горохова Т. О.* Формування україномовної компетенції студентів класичного університету засобами етнопедагогіки. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 березня 2012р., м.Київ). К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. С.864-869.
15. *Горохова Т. О.* Формування мовленнєво-комунікативної компетенції студентів класичного університету в процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеук. наук.-практ. конф.* (20 квітня 2011 р.). К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 51-54.

АНОТАЦІЇ

Горохова Т.О. Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018.

Робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

У роботі досліджено тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти; обґрунтовано психолого-педагогічні основи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; уточнено змістове наповнення понять «граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури», «текстоцентричний підхід до навчання граматики майбутніх учителів української мови і літератури»; запропоновано систему вправ і завдань для формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу; визначено критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури; розроблено методику формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

Методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури ґрунтується на реалізації текстоцентричного підходу як методологічного орієнтиру навчання граматики української мови з урахуванням когнітивного, комунікативного та лінгводидактичного потенціалу навчальних текстів, а також застосування оптимальних методів навчання задля узагальнення, систематизації знань майбутніх учителів української мови і літератури, удосконалення їхніх комунікативно значущих умінь, формування граматичної компетентності.

Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу.

***Ключові слова:** граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури, навчальний текст, текстоцентричний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.*

Горохова Т.А. Формирование грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на основе текстоцентрического подхода.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук из специальности 13.00.02 – теория и методика учебы (украинский язык). – Киевский университет имени Бориса Гринченко. Киев, 2018.

Работа есть теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на принципах текстоцентрического подхода.

В работе исследованы тенденции развития методики обучения грамматике в заведениях образования; обоснованно психолого-педагогические основы формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на принципах текстоцентрического подхода; уточнено смысловое наполнение понятий «грамматическая компетентность будущего учителя украинского языка и литературы», «текстоцентрический подход к обучению грамматики будущих учителей украинского языка и литературы»; предложена система упражнений и заданий для формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на принципах текстоцентрического подхода; определены критерии, показатели и уровни сформированности грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы; разработана методика формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на принципах текстоцентрического подхода.

Методика формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы основывается на реализации текстоцентрического подхода как методологического ориентира обучения грамматике украинского языка с учетом когнитивного, коммуникативного и лингводидактического потенциала учебных текстов, а также применения оптимальных методов обучения, с целью обобщения, систематизации знаний будущих учителей украинского языка и литературы,

усовершенствования их коммуникативно значимых умений, формирования грамматической компетентности. Результаты эксперимента подтвердили эффективность предлагаемой методики формирования грамматической компетентности будущих учителей украинского языка и литературы на принципах текстоцентрического подхода.

Ключевые слова: грамматическая компетентность будущих учителей украинского языка и литературы, учебный текст, текстоцентрический подход к обучению грамматики будущих учителей украинского языка и литературы.

Horokhova T. Forming grammar competence of future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text-based approach.

Dissertation for the degree of a Candidate of Pedagogic Sciences in Theory and methods of teaching (Ukrainian language, 13.00.02). – Boris Grinchenko Kyiv University. Kyiv, 2018.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of the formation of the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text based approach.

In this work the development tendencies of grammar teaching methods in educational institutions have been researched; the psychological and pedagogical bases of the formation of the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text based approach have been substantiated; the content of the concepts "grammatical competence of the future teacher of the Ukrainian language and literature", "text based approach to grammar teaching of future Ukrainian language and literature teachers" have been specified; the system of exercises and tasks for the formation of the grammatical competence of future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text based approach have been proposed; the criteria, indicators and levels of formation of the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers have been determined; the methodology of grammatical competence formation of the future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text based approach has been developed.

"Grammatical Competence of the Future Teacher of the Ukrainian Language and Literature" is interpreted as an integrated ability to create meaningful and consistent statements, including system knowledge of the morphological and syntactic levels of a language; mastery of grammatical concepts, as well as means of expressing grammatical categories; skills and abilities to adequately use the grammatical means in speech activity in various communicational situations in order to solve speech and mental problems; communicative experience of correct and expedient use of grammatical units in oral and written speech; understanding a role of grammar in professional and personal development.

The methodology of forming the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers is based on the implementation of the text based approach as a methodological benchmark for teaching grammar of the Ukrainian language, taking into account the cognitive, communicative and linguodidactic potential of educational texts, as well as the application of optimal teaching methods in order to generalize, systematize the knowledge of the future Ukrainian language and literature teachers,

improvement of their communicatively meaningful skills, formation of a grammatical competence.

The results of the experiment have confirmed the effectiveness of the proposed method of the formation of the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text based approach.

Key words: *grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teacher, educational text, text based approach to the formation of the grammatical competence of the future Ukrainian language and literature teachers.*